

Nekrologer

Otto Norn

13. december 1915 – 5. december 2004

Otto Norn, der døde i 2004, 88 år gammel, var født i Horsens i 1915 som søn af arkitekt, kgl. bygningsinspektør Viggo Norn.

Viggo Nielsen, som hans far oprindelig hed, havde i 1904 ændret sit efternavn til det smukkere klingende Norn. Samtidigt med navneskiftet og umiddelbart efter sin afgang fra Kunstakademiets arkitektskole nedsatte han sig som selvstændig arkitekt i Horsens, hvis hidtil eneste akademiske arkitekt, Hector Estrup, samme år var afgået ved døden. Talentfuld som han var, fik han straks en næsten overvældende succes både med offentlige og private opgaver, og det kom ham ikke til skade, at han to år efter giftede sig ind i toppen af det højere borgerskab i Horsens. Stærkt historisk interesseret byggede han i 1915 det monumentale Horsens Museum, hvor han selv få år efter blev formand for bestyrelsen.

Viggo Norn påtog sig også store restaureringsopgaver. 1921 blev han kgl. bygningsinspektør for Østjylland og fik dermed en vigtig rolle i varetægten af de historiske bygninger og kirker i landsdelen. Dette embede varetog han med stor myndighed og aldrig svigtende omhu. I 1935, da sønnen Otto blev student fra Horsens Statsskole, havde han netop lagt sidste hånd på genopførelsen af kæmpetårnet på Koldinghus, og ved samme tid var han midt i en omfattende restaurering af Vor Frelsers kirke i Horsens, købstadens statelige hovedkirke.

Inspirationen fra faderens virke kom til at bestemme hans to sønners livsbaner. Ottos broder Ebbe blev selv arkitekt, medens Otto valgte kunsthistorien som sit fag. Sit studium indledte han på bedst tænkelige måde, hjulpet af den gode gammeldags nepotisme, der for en del af os har været smutvejen til museerne. Far Viggos nære venskab med direktør Mackeprang skaffede nemlig straks efter studentereksamen den

unge Norn ansættelse som volontør ved Nationalmuseets middelalder- og renæssanceafdelings antikvarisk-topografiske arkiv. Her blev især Hugo Matthiessen og ikke mindst Chr. Axel Jensen hans nærmeste foresatte og gode læremestre. Den uforlignelige Hugo Matthiessen styrkede hans i forvejen følsomme forståelse for fortidens bygningslevn, mens den perfekte museumsmand Chr. Axel Jensen kom ham i møde med sin eminente viden om det historiske inventar i Danmarks 2000 middelalderkirker.

Det privilegerede samvær med disse to forgrundsfigurer i tidens danske kunst- og kulturhistorie satte sig tidligt spor. Allerede to år efter gjorde student Norn sig bemærket ved at skrive lødige kunsthistoriske artikler, fortrinsvis med emner fra baroktidens rige inventar i nogle af hans fødeegns særprægede landsbykirker, hvor den festlige udsmykning, som f.eks. i Engom og Nørup, med Otto Norns ord snarere giver indtryk af balsale end af kirker. I 1939 debuterede han i museets årbog *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* med en væsentlig artikel om østjyske billedskærere i 1700-tallet, og samme år betroede Nationalmuseet ham at skrive en lille »blå bog«, som serien hed, om *Keldby Kirke* på Møn.

Med sine præstationer på Nationalmuseet i ryggen var Otto Norn en af de få blandt 1930rnes kunsthistorie-studerende, der slap helskindet gennem de meget specielle vilkår på Københavns Universitets kunsthistoriske laboratorium. Efter syv år ved studiet, hvilket vistnok var årtiets hastighedsrekord, erhvervede Norn i 1942 magistergraden. Samme år blev han gift med fysioterapeut Judith Kure, der, som efternavnet viser, stammede fra Bornholm, og straks efter konferensen blev han knyttet til Nationalmuseets dengang endnu ret nye storværk *Danmarks Kirker*, hvor han sammen med Aage Roussell kom til at redigere de to bind om Maribo amts kirker og siden fortsatte ved udgivelsen af Bornholms kirker.

På Nationalmuseet havde de videnskabelige medarbejdere dengang en ussel løn. Til gengæld kunne de glæde sig over et frodigt videnskabeligt miljø og – hvad der var meget væsentligt – en yderst overkommelig daglig arbejdstid på fem timer, der for de medarbejdere, der ofte måtte foretage tjenstlige rejser rundt om i landet, endda var reduceret til fire, når de var i huset. Dette gav dem gode muligheder for at dyrke egne forskningsinteresser, og det blev af de fleste udnyttet på bedste vis. Som Hugo Matthiessen udtrykte det, var det rart at have et arbejde, som man vendte udhvilet hjem fra.

Otto Norn var blandt dem, der brugte de frie arbejdsvilkår på Nationalmuseet godt. Foruden redaktionerne af kirkerne på sydhavsøerne blev det i 1940erne til adskillige skriftlige arbejder, deriblandt bøgerne

Nikolaj Tårn i 1945, *Mester Michaels Breve til Christian II* og monografien om *Vor Frelses Kirke i Horsens* i 1948.

Men først og fremmest arbejdede han på sin doktordisputats *Christian III's Borge*, der blev forsvaret i 1949. Emnet var centralt i den danske arkitekturhistorie. I 1500-årene fremtvang udviklingen af det hårdtskydende feltartilleri den middelalderlige borgs fald. Den nye tids kanoner kunne pulverisere selv stærke borgmure, og skulle man kunne forsvare sig effektivt, måtte borgens bygninger omgives af svære jordvolde, og murenes flankeringstårne afløses af lave rundeller og bastioner med kanoner. Privatborgenes tid var ved at være forbi, og staten blev stort set enerådende ved udviklingen og opførelsen af den nye tids dyre fæstningsværker.

Otto Norns bog indledes med udførlige beskrivelser af de 16 vigtigste rigsborge i Danmark og Slesvig fra Frederik I's og Christian III's tid, baseret både på bygningsarkæologiske studier i selve murværket og omfattende arkiv- og litteraturstudier. Norn viste, at han i realiteten lige så meget var historiker, som han var kunsthistoriker. På denne solide basis anskues emnet både arkitekturhistorisk og i henseende til statsbyggeriets organisation og personer, hvor især Morten Bussert kommer til at spille en fremtrædende rolle. Fremstillingen afrundes med en redegørelse for de europæiske forudsætninger for udviklingen.

Disputatsen om Christian III's borge er i dag lige så aktuel og brugbar, som den var i 1949. Otto Norn vendte selv tilbage til emnet flere gange, således især med bogen *Sønderborg Slot* fra 1963, som han skrev sammen med Jørgen Paulsen og Jørgen Slettebo, og senest i bogen *To Grænseslotte: Frederik I's Gottorp og Christian IV's Koldinghus* fra 1986. Nævnes i den forbindelse bør også den lille bog *Hesselagergaard og Jacob Binck* fra 1961 og især *Kronborgs Bastioner* fra 1954. Kronborg repræsenterer jo næste fase i borgens udvikling til slot. Og selvom Norn i modsætning til de fleste kolleger på Nationalmuseet holdt sig over jorden, foretog han ved enkelte lejligheder i 1950'erne nogle mindre udgravninger af forsvundne herreborge på Fussingø og Østerholm på Als, det sidste i et for begge parter udbytterigt og fornøjeligt samarbejde med kollegaen Hans Stiesdal.

I 1949 blev Otto Norn omsider ansat i en fast stilling som museumsinspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling, hvor han afløste Chr. Axel Jensen. I denne stilling virkede han i samfulde 19 år, kun afbrudt af et kort mellem spil 1957-58, da han efter Adam Afzelius' pludselige død fungerede som direktør for det nye Danske Institut i Rom. Her grundlagde han skriftserien *Analecta Romana Instituti Danici*, hvori han selv skrev en afhandling om Serlio og Danmark. Han var glad for Rom og

Italien, men nok mindre veltilpas i rollen som hoteldirektør for tilreisende danskere, og han søgte ikke forlængelse af ansættelsen.

I de 19 år som museumsinspektør var det de kirkelige monumenter i Danmark, der stod i absolut centrum for Norns arbejde. Det var en periode, hvor der overalt i landet blev foretaget omfattende restaureringer af kirkerne, som i de vanskelige krigsår og første fattige efterkrigstid var blevet slemt forsømte. Det blev især istandsættelser af kirkernes historiske inventar og kalkmalerier, der kom til at optage ham, dette i et godt samarbejde med kollegaen Erik Skov og med bistand af fremragende konservatorer – blandt hvilke den legendariske kalkmalerikonservator Egmont Lind og billedhuggeren Vitus Nielsen fortjener at nævnes – og med den lille stab af kompetente lokale kirkemalere, som museet styrede og vejledte.

I denne forbindelse er der grund til at fremhæve, at Otto Norn ydede en skelsættende indsats for at få lødig nutidig kunst ind i kirkerne, især når det gjaldt fornyelsen af underlødige malerier på altertavlerne, der længe havde været domineret af malere, hvis fromhed – og dermed deres gennemslagskraft i menighedsrådene – var mere iøjnefaldende end deres kunstneriske formåen. Her lykkedes det for Norn at bryde udviklingen, og han fik endog nogle menighedsråd til at engagere moderne kunstnere til nye farvesætninger i kirkerummene og dristige nystafferinger af historisk inventar. I disse bestræbelser havde han god hjælp fra interesserede provster mange steder i landet, som han via Provsteforeningen etablerede et tillidsfuldt samarbejde med. Set i et længere perspektiv er det glædeligt at konstatere, at den proces, som Otto Norn her skubbede i gang, i dag fungerer i bedste velgående og endda er blevet forstærket.

Otto Norn var også ophavsmanden til et andet værdifuldt initiativ, som han i 1965 iværksatte sammen med dr.theol. Knud Banning fra Københavns Universitets kirkehistoriske institut. Det gjaldt oprettelsen af en generel registrant over motiverne i samtlige danske kalkmalerier fra middelalderen og renæssancen (inkl. Sydslesvig, Skåne, Halland og Blekinge). Registranten, der fik domicil hos kirkehistorikerne, er blevet et nyttigt ikonografisk forskningsredskab, som nu i snart mange år har inspireret talrige kunsthistorikere og teologer til et frugtbart samarbejde. Man kan næsten tale om en ikonografisk bevægelse, der fik det fornøjelige lille tidsskrift *Den ikonographiske Post* som talerør.

I den strøm af bøger, afhandlinger og artikler, som udgik fra Otto Norns travle værksted i 1950erne og 60erne, kan der spores en voksende interesse hos ham for den middelalderlige kirkes ikonografi og symbolik, sikkert i høj grad inspireret af hans samarbejde med teologerne.

En foreløbig kulmination af hans indsats i denne forskningsgren findes i bogen *Jydsk Granit* fra 1968, hvori Norn præsenterer hovedværkerne i vor romanske stenhuggerkunst, sublimt understøttet af prægtige fotografier, der er optaget af mesterfotografen Lennart Larsen, der var hans rejsefælle ved udarbejdelsen af bogen. Det sikre grundlag for den usædvanligt smukke bog er de to store oversigtsværker *Danmarks middelalderlige Døbefonte* (1941) og *Jydske Granitportaler* (1948), som M. Mackeprang skrev i sit lange otium. Men medens Mackeprang stort set havde indskrænket sig til nøgternt at fremlægge og systematisere kunstværkerne topografisk og efter værksteder, giver Norn stenskulpturerne liv og kraft ved at forsøge at forklare meningen med deres tilstedeværelse i gudshusene, set i lyset af datidens kristne symbolik og liturgien i kirkerne og med et sikkert udblik til især Rhinlandets og Lombardiets kunst.

Da denne fængslende bog udkom, havde Norn netop forladt Nationalmuseet for at tiltræde professoratet i kunsthistorie ved Aarhus Universitet, der blev hans arbejdsplads i de følgende ni år. Som middelalderforsker blev det ikke hans lykkeligste tid. 1968generationens kunsthistoriestuderende stillede helt andre krav til deres professor, end han havde lyst og tilbøjelighed til at honorere, og universitetslivet gav ham ikke megen glæde. I en af sine senere bøger skriver han lidt bittert, at hans studenter mistede meget, da de valgte industrialismens boliger frem for middelalderens kirker.

Personligt fik Norn dog både opmuntring og udbytte ved at beskæftige sig med industrialismens bygninger. Han bosatte sig i sin fødeby Horsens, hvor han overtog forældrenes patricierejendom i Allégade. Horsens var en af de danske provinsbyer, hvor industrien tidligst slog igennem, og byen kunne fremvise en bemærkelsesværdig bestand af bevaringsværdige fabriksanlæg fra denne periode. I 1973 udsendte han skriftet *En købstads industrialisering. Da Horsens fik hestekræfter*, og han tog snart derefter initiativ til oprettelse af et industrimuseum i byen. Tanken vandt genklang, og allerede i 1977 kunne Otto Norn på arbejdernes kamp- og festdag den 1. maj som ophavsmand og inspirator holde åbningstalen i Arbejder-, Håndværker- og Industrimuseet i Horsens, der – meget passende – var indrettet i byens gamle elektricitetsværk, bygget i 1906 af Viggo Norn. Det attraktive museum er stadig populært og havde i 2004 36.000 besøgende.

I Århus-årene tørrede Otto Norns ellers så sprudlende pen ind. Det ændrede sig totalt, da han i 1977, 62 år gammel, tog sin afsked fra Universitetet og vendte tilbage til København, nærmere bestemt til Clasensgade på Østerbro, den gade hvor han havde boet og befundet sig så godt siden ungdomsårene.

Her genoptog Norn – nu uden tyngende pligter og lige så veloplagt som i sine yngre dage – sine gamle interesser, såvel hvad angår renæssancens bygninger som kirkernes kalkmalerier og træskårne kunstværker. Det blev til mange velskrevne artikler og kronikker. Men allerede hans første afhandling som fri fugl, *Lysets sæde. Aarhus Domkirkes kor o. 1500*, i Kirkehistoriske Samlinger 1978, peger frem mod det, som skulle blive hans alderdoms største bedrift: den indtrængende analyse af den middelalderlige kirkes symbolverden, som den ytre sig i den romanske kunsts ædleste værker i Danmark – de gyldne altre, de fornemme kalkmalerier og den jyske stensulptur – set i lyset af kirkernes arkitektur og liturgi.

Sporet til denne forskning var for så vidt lagt i en række mindre afhandlinger i 1960'erne, kulminerende med den mesterlige introduktion til emnet i bogen *Jydsk Granit* fra 1968 – det år da studenterne i Århus rev Norn ud af middelalderen. Men nu, efter tilbagekomsten, går han endnu grundigere til værks med indtrængende studier i Det gamle Testaments billedsprog, især knyttet til beskrivelsen af Salomos tempel, og han pløjer sig gennem de mange svært tilgængelige skrifter af middelalderlige forfattere, der udlægger Bibelens billedsprog, fabulerer over ordene i den hellige skrift og i løbet af nogle århundreder skaber den liturgi og symbolik, der bestemmer de kirkelige billedfremstillingerens motiver. Og Norn fordyber sig i den efterhånden ret betydelige ikonologiske litteratur om symbolernes udvikling og indhold. Blandt de mange forfattere drager han også en hidtil overset dansk skribent frem i lyset. Det er billedhuggeren Christen Skikkild, der i 1918 skrevet tankevækkende bidrag om det, han kaldte liturgisk kunst.

Fra emeritusprofessoren Norns hånd blev det til ikke mindre end seks bøger om disse materier. I 1982 udkom *At se det usynlige*, hvor udgangspunktet for indlevelsen i den middelalderlige tankeverden er datidens verdslige litteratur, især Gralsfortællingen. I 1990 kom *The House of Wisdom* (med parallel dansk tekst *Visdommen i Vestjylland*), som Norn skrev sammen med Søren Skovgaard Jensen; her er det gyldne alter i Sahl kirke emnet – fornemt illustreret med Gérard Francheschis berømmede fotografier og fine stregtegninger af Holger Schmidt. Både billeder og indskrifter på det gyldne alter tolkes *anagogisk*, et sjældent brugt fagord, der ifølge min fremmedordbog bruges om – jeg citerer: »jordiske tings tydning i højere åndelig forstand«. Herefter følger fire mindre bøger, alle udsendt på Poul Kristensens eksklusive forlag i Herning. *Grenen fra livets Træ* fra 1993 kombinerer legenden om livets træ med symbolikken i kirken. I *Levende Sten* fra 1997 udbygger Norn sine tolkninger af den jyske granitkunst. *Frelsens Horn* fra 1999 når fra hor-

nene i Moses' tempel til spirene på romanske altre og fabeldyret enhjørningen. Og i den sidste bog i rækken, *Civitas Hierusalem – til alters med Absalon* fra 2003, er det kirken i Fjenneslev, der tjener som udgangspunkt for fortællingen.

På dette tidspunkt var Norns syn svækket så stærkt, at han kun med vanskelighed kunne læse. Men bogen er ikke synderligt præget deraf. Den da næsten 88 år gamle Otto Norn tænkte stadig klart og udtrykte sig som altid spændstigt og fængslende.

Da jeg ikke kan rose mig af nogen stor ikonologisk indsigt og ej heller er særlig disponeret for *anagogisk* tænkning, er jeg ikke den rette til at fremkomme med en fagligt funderet vurdering af de seks bøger. Men som den interesserede læser har jeg følt mig særdeles godt tilpas ved læsningen, ikke blot på grund af den lærdom, som bøgerne rummer i så rigt mål, men også fordi de udstråler den begejstring, som Otto Norn selv følte ved at fremlægge sine tolkningsforslag.

Jeg håber, at læserne af dette vil have fået et indtryk af spændvidden i Otto Norns videnskabelige virke og af de mange betydelige resultater, han nåede i sit lange liv. Men da jeg har siddet dør om dør med ham i adskillige år på Nationalmuseet, må det være mig tilladt at slutte med nogle få ord om hans personlige egenskaber.

Otto Norn var nemlig ikke blot en inspirerende forsker, men også et varmt og livligt menneske, der med den begavede humors nådegave spredte glæde omkring sig. Han havde temperament og kunne let fare i flint, men han landede altid på jorden med et smil. At samarbejde med ham var altid en fornøjelse. Han var hjælpsomheden selv, og for sine kolleger blev han en kær ven.

Olaf Olsen